

achterhoofd wat zoal te weten valt van die tijd toen. Eerst iets meer over de kerkelijke en maatschappelijke situatie en de plaats van de Afgescheidenen in de Nederlandse samenleving indertijd. Vervolgens wat meer technische gegevens over *De Getuigenis*, dan het eigenlijke leesverslag, tot slot enkele samenvattende opmerkingen.

OP DE DREMPEL

't Blijft jammer dat er naast het boek van Rasker, dat toch meer theologie-historisch van aard is, er geen modern werk bestaat waarin geregeld, min of meer chronologisch, de kerkgeschiedenis van de negentiende eeuw wordt verhaald. Waarin meer kan worden geboden dan in een handboek, hoe voortreffelijk ook. Nu kan men nog het beste, voor de periode 1868-1870, deel II opslaan van G.J. Vos *Groen van Prinsterer en zijn tijd* (uit 1891) of gaan bladeren in Groen's Correspondentie. Of ... de dissertatie van Peter Schram raadplegen over *Jacobus Isaac Doedes*. Doedes, die immers omstreeks 1870 de glanstijd van zijn professoraat mocht beleven?³

Welk beeld rijst dan op van de kerkelijke situatie? 't Voornaamste lijkt de doorwerking (om het ouwerwets te zeggen) van de beginselen van "1848", de voortgaande losmaking, vrijmaking, van de band tussen Overheid en kerken, straks de opheffing van het Departement van Eredienst. De nadere regeling voor het beheer van de kerkelijke goederen. De doorvoering van Art. 23 van het Reglement voor de Hervormde Kerk betreffende het stemrecht aan de gemeenten (middels een kiescollege) of aan de kerkeraad voor de verkiezing van ambstdragers. De debatten in het parlement over de mogelijke opheffing van de theologische faculteiten aan de Universiteiten. De geweldige teruggang in de laatste tien jaar van het aantal theologie-studenten. De discussies over de terugkeer op de Haagse kansel van de moderne predikant Zaalberg. De felle debatten over de doopformule en de houding van de Hervormde synode in deze zaak. De opeenvolgende brochures, waarin met groot talent de "kerkelijke kwesties" aan de orde werden gesteld, van dr. A. Kuyper, zojuist beroepen te Utrecht. O.a. over de praktijk van de kerkvisitatie. De ontplooiing van de Confessionele Vereniging door het stichten van Evangelisatie-posten. Met als

3. P.L. Schram, *Jacobus Isaac Doedes*, diss. Utrecht, Wageningen 1952, bv. 50-60.